

DİJİTAL VATANDAŞLIĞIN DOKUZ BOYUTU VE E-DEVLET UYGULAMALARI

Ayşegül DEDE*

Öz

Dijitalleşme ile birlikte toplumsal yaşamda bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişimlerden biri de vatandaşlık olgusudur. Geleneksel vatandaşlıktan dijital vatandaşlığa geçiş ile birlikte vatandaşlık anlayışı bazı noktalarda dönüşmektedir. Nitekim bazı geleneksel vatandaşlık uygulamaları dijital vatandaşlıkta varlığını devam ettirmekle birlikte dijital vatandaşlık, dijital çağ konseptine uygun olarak her geçen gün kendisini güncellemekte ve yeni uygulamalar ile alanını genişletmektedir. Dijital çağa uygun konsept geliştiren devletler daha etkili iletişim ağı ve kamu yönetimi politikası ile vatandaşlarına daha hızlı ve kolay bir şekilde ulaşmaktadır. Bu durum devlet ve vatandaş arasındaki iletişimin artmasına, demokrasinin gelişmesine ve katılımcı bir toplumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu araştırmanın amacı Türkiye’de e-Devlet uygulamaları ve dijital vatandaşlık arasındaki ilişkiyi saptamaktır. Dijital vatandaşlık tanımına ilişkin farklı kavramsal çerçeveler bulunmak ile birlikte çalışmada temel olarak Mike Ribble tarafından oluşturulan “Dijital Vatandaşlığın Dokuz Boyutu” temel kavramsal çerçeve olarak ele alınmıştır. Çalışmada Türkiye’de e-Devlet uygulamaları bu kavramsal çerçeveye göre nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi ile incelenmiştir. Çalışmada mevcut Türkiye’de e-Devlet uygulamalarının dijital vatandaşlığın pratik boyutunda hayata geçtiği ve bu uygulamaların vatandaşlık bilincinin ve demokrasi kültürünün alanını genişlettiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital vatandaşlık, E-devlet uygulamaları, Demokrasi.

9 Essential Elements of Digital Citizenship and e-Government Applications

Abstract

With digitalization, there is a change in social life. One of these social life is the phenomenon of citizenship. With the transition from traditional citizenship to digital citizenship, the understanding of citizenship is transforming at some points. As a matter of fact, although some traditional citizenship practices continue to exist in digital citizenship, digital citizenship updates itself day by day in accordance with the digital age concept and expands its field with new applications. States that develop concepts suitable for the digital age reach their citizens more quickly and easily. The situation leads to increased communication between the state and citizens, the development of democracy and the emergence of a participatory society. The aim of the research is to determine the relationship between e-Government applications and digital citizenship in Turkey. Although there are different conceptual frameworks regarding the definition of digital citizenship, in this study, the “9 Elements of Digital Citizenship” created by Mike Ribble is considered as the basic conceptual framework. In the study, e-Government applications in Turkey were examined according to this framework by literature review and document analysis method. In the study, it is emphasized that that current e-Government applications in Turkey have brought digital citizenship to life practice and culture of democracy have been expanded.

Keywords: Digital citizenship, E-government applications, Democracy.

* Dr. Öğretim Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Kurumlar Sosyolojisi Anabilim Dalı, dedeaysegul@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6160-448X>.

1. Giriş

Vatandaşlık kavramının toplum üyelerinin hukuki ve toplumsal düzlemde huzurlu bir şekilde yaşama ihtiyacı sonucunda ortaya çıktığı ifade edilebilir. Bu nedenle her topluma göre genel-geçer kabuller olmakla birlikte kültür ve tarih ile şekillenen bir yaklaşım ile farklı vatandaşlık tanımları ortaya çıkmıştır. Bu tanımların bir arada yaşama kültürünü oluşturmasından ve beslemesinden dolayı demokrasi ve katılım odaklı yönetim anlayışının da gelişmesini beraberinde getirmiştir. Vatandaşlık kavramının demokrasi ile önemli bir ilişkisi olması hasebiyle kavram genellikle siyasi bir düzlemde değerlendirilmiştir. Bu nedenle vatandaşlık ilk uygulama imkânını siyasi bir katılım biçimi olarak Antik Yunan kent devletinde bulmuştur (Güllüoğlu, 2021). Antik Yunan’da vatandaşlıkta öncelikli alanın hak yerine imtiyaz ve yükümlülük olması nedeniyle erkeklere özel bir alan olarak vatandaşlık anlam kazanmıştır. Ekonomik geliri iyi olan, eğitilmiş ve toplumda belirli bir statüye sahip erkekler vatandaş olarak kabul edilirken, toplumda yer alan diğer gruplar özellikle kadın ve yabancılar vatandaşlığın dışında tutulmuştur. Platon’un devlet inşasında ise kadın ve erkek cinsiyet farklılığı söz konusu olmaksızın toplumun her alanında eşit haklarına sahiptir. Bu nedenle “*Antik Yunan’ın erkek yanlısı düşünceleri Platon’la birlikte değiştirilecek, o zamana kadar asla eşit olduğu düşünülmeyen kadın ve erkek arasında eşitlik durumu tartışılacaktır*” (Çolakoğlu, 2015, s. 228). Bu tartışmalar ile birlikte daha sonraki yıllarda vatandaşlık tanımı değişiklik göstererek soy bağına esas alan ve kan bağına göre tanımlanan vatandaşlık anlayışı ortaya çıkmıştır. Kan esasına dayanan vatandaşlık kapsamında ortaya çıkan nüfus az olduğu için üç-dört yüzyıllık bir zaman diliminden sonra toprak esasına geçmek zorunlu bir koşul olarak ortaya çıkmıştır (Topçuoğlu, 2012). Ancak kan bağı ve toprak esasına göre tanımlanan her iki vatandaşlık kapsamında toplum içindeki birçok grup bu tanımın dışında kalmıştır. Bu nedenle Fransız Devrimi’ne kadar vatandaşlık belirli şartları sağlayan kişileri içine alan bir olgu olarak iken, ulus-devletlerin ortaya çıkması ile birlikte vatandaşlık farklı unsurlar ekseninde tanımlanmıştır.

Literatürde dört farklı vatandaşlık tanımı bulunmaktadır: Ulusal kimlik veya milliyet olarak tanımlanan vatandaşlık, evraklar temelinde tanımlanan vatandaşlık, haklar temelinde tanımlanan vatandaşlık, görev ve sorumluluk temelinde tanımlanan vatandaşlıktır (Kadioğlu, 2012). Ulusal kimlik veya milliyet olarak tanımlanan vatandaşlık vatandaşın ulus-devlete üyeliğini içermektedir. Evraklar temelinde tanımlanan vatandaşlıkta hukuki durum evraklara dayanmaktadır. Devletin vatandaşa bir dizi sorumluluk yükleyerek kişiyi bu sorumluluk kapsamında tanımlaması görev ve sorumluluk temelinde tanımlanan vatandaşlığı oluşturmaktadır. Diğer vatandaşlık tanımlarından farklı olarak haklar temelinde tanımlanan vatandaşlıkta farklı bileşenler söz konusudur.

Haklar temelinde tanımlanan vatandaşlıkta sivil, siyasi ve sosyal olmak üzere vatandaşlık üç temel bileşen etrafında şekillenmektedir. Bu vatandaşlıkta adalet, özgürlük, düşünce ve inanç özgürlüğü maddeleri sivil hakları; seçme ve seçilme hakkı siyasi hakları oluşturmaktadır. Ekonomik, sosyal güvenlik, eğitim ve kamusal hizmet alma hakkı gibi haklar ise sosyal hakları ifade etmektedir (Esendemir, 2008). Haklar temelinde tanımlanan vatandaşlıkta Marshall Kuramı öne çıkmaktadır. Marshall Kuramı’na göre vatandaşlık temelde herkesin toplumun eşit ve özgür bir üyesi olarak muamele görmesini içermektedir. Hak tanımı kapsamında ortaya çıkan bu vatandaşlık anlayışı klasik vatandaşlık tanımının tartışılmasına neden olmuştur.

Vatandaşlığın sivil, siyasi ve sosyal bileşenler ekseninde tanımlanması vatandaşlık anlayışını klasik vatandaşlık tanımından önemli ölçüde ayırmaktadır. Zira vatandaşlık kişinin herhangi bir üyelik, evrak veya görev-sorumluluk dizinini yerine getirmek yerine sadece haklar eksenine ortaya çıkmaktadır. Günümüzde ise vatandaşlık kimlik ve kültürel öğeleri de içeren siyasal ve toplumsal alana ait bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu değişimin yaşanmasında göç ve küreselleşme unsurlarının etkili olduğu ifade edilebilir. Göç ve küreselleşme ile birlikte homojen toplumun yerini

farklı etnik, dini ve kültürel yapıların yaşadığı heterojen topluma bırakmıştır. Nitekim kişinin yaşadığı toplumda siyasal kimliğe sahip olmadan siyasal veya sosyal haklardan yararlanması vatandaşlığın daha geniş bir düzlemde ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Yaşanan bu değişim ile birlikte çok kültürlü vatandaşlık anlayışı ortaya çıkmıştır. Çok kültürlü toplumlarda çok kültürlü vatandaşlık bazı özel haklar çerçevesinde vatandaşlığın yeniden tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Çok kültürlü vatandaşlık modelinin savunucularına göre vatandaşlık “*kişinin üzerinde anlam taşıyan bir statü olarak genel nüfus içerisindeki kültürel farklılıkları kapsamak ve korumakla yükümlüdür*” (Şan ve Koç, 2021, s. 296). Bu noktada çok kültürlü vatandaşlık farklı gruplara özel siyasi, sosyal ve kültürel haklar tanıyan bir vatandaşlıktır. Dolayısıyla bu vatandaşlık anlayışı haklar temelini de ötesine geçerek farklılıkların tanınarak topluma entegre edildiği bir yapıda anlam kazanmaktadır.

Vatandaşlık anlayışında önemli bir değişimin dijital vatandaşlık yaklaşımı ile yaşandığı ifade edilebilir. Dijital vatandaşlık dijital teknolojiler çerçevesinde ortaya çıkan hak ve sorumluluklardır. Bu nedenle çalışmada dijital vatandaşlık kavramı çerçevesinde ortaya çıkan dijital vatandaşlık uygulamaları analiz edilecektir. Çalışmanın temel kavramsal çerçevesi Mike Ribble tarafından geliştirilen dijital vatandaşlığın dokuz boyutudur. Ribble, vatandaşlığı dokuz boyut ekseninde dijital iletişim, dijital haklar ve sorumluluklar, dijital erişim, dijital ticaret, dijital okuryazarlık, dijital etik, dijital hukuk, dijital sağlık ve dijital güvenlik olarak tanımlamıştır (Ribble, 2011). Bu çalışmada bu kavramsal temel çerçevesinde Türkiye’de e-Devlet uygulamaları ve dijital vatandaşlık arasındaki ilişki saptanmaya çalışılacaktır. Çalışmanın özgünlüğü her bir dijital vatandaşlık boyutunda hayat bulan e-Devlet uygulamalarını belirleme çabasında ortaya çıkmaktadır. Bu çaba dijital vatandaşlık kapsamında ele alınan e-Devlet uygulamalarının demokrasi kültürüne ve vatandaşlık bilincine katkısını incelemeyi amaçlamaktadır.

2. Yöntem

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutu ve e-Devlet uygulamaları arasındaki ilişkinin saptanmasında ilgili dokümanlar sistematik bir şekilde incelenmiştir. Bu dokümanlar dijital vatandaşlığın dokuz boyutuna göre tasnif edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi kullanılmıştır. “*Doküman incelemesi, hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar*” (Yıldırım & Şimşek, 1999, s. 217). Dokümanlar nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanıldıkları zaman alanda var olan ama gün yüzüne çıkmamış veya alandaki olguyu farklı bir perspektifle yeni bir okumaya imkân tanımaktadır. Araştırmada doküman analizi dijital vatandaşlık yaklaşımının hangi e-Devlet uygulamalarına tekabül ettiğini saptama noktasında kullanılmıştır. Zira bu alanda daha önce karşılaştırmalı şekilde ve bütüncül bir çalışma olmaması hasebiyle dijital vatandaşlık ve e-Devlet arasındaki anlamlı etkileşimin saptanmasında doküman analizi kullanılmıştır. Ayrıca çalışmanın kuramsal çerçevesini Mike Ribble tarafından geliştirilen dijital vatandaşlığın dokuz boyutu oluşturmaktadır. Dolayısıyla e-Devlet uygulamaları bu dokuz boyuta göre sistematik bir şekilde incelenerek tasnif edilmiştir. Bu tasniften sonra araştırmada özgün bir şekilde temel çerçeve olarak CİMER, İHBARWEB, KAYSİS, e-Beyanname, e-Kitap, VERBİS, UYAP, e-Nabız ve SİBERAY uygulamaları dijital vatandaşlığın dokuz boyutu olan dijital iletişim, dijital haklar ve sorumluluklar, dijital erişim, dijital ticaret, dijital okuryazarlık, dijital etik, dijital hukuk, dijital sağlık ve dijital güvenlik unsurları ile içerik bakımından eşleştirilmiştir.

2.1. Araştırma Etiği

Yazar çalışmanın etik sorumluluk gözetilerek gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bu çalışma kapsamında yazar çalışmasının etik kurul iznine tabi olmadığı belirtmektedir. Yazar çalışmanın tüm sürecinde Committee on Publication Ethics (COPE) kurallarına uyduğunu beyan etmektedir.

3. Bulgular

3.1. Dijital Vatandaşlık

Dijital vatandaşlık vatandaşlığı dijital teknolojiler kapsamında yeniden tanımlamaktadır. Dijital vatandaşlık “*teknoloji kullanımına ilişkin uygun ve sorumlu davranış normları*”dır (Telli, 2021, s. 37). Dijital vatandaşlık bürokratik işlemlerin çevrimiçi platformlardan gerçekleştirilmesi esasına dayanmaktadır. Dijital vatandaşlık anlayışı dijital teknolojilerin toplumsal yaşamda kendisine önemli bir yer edinmesi sonucunda ortaya çıktığı ifade edilebilir. Bu yer edinme temel olarak hem ihtiyaç hem de zorunluluk ekseninde şekillenmiştir. Zaman, maliyet, hız ve kolaylık açısından dijital vatandaşlık uygulamaları günümüzde daha sık kullanılmaya başlamıştır. Devletler de politikalarını dijital vatandaşlık uygulamalarına göre oluşturmaya başlamıştır.

Dijital vatandaşlık toplumsal yaşamda farklı boyutlarda ele alınan geniş bir kavramdır. Ribble, vatandaşlığı dokuz boyut ekseninde dijital iletişim, dijital haklar ve sorumluluklar, dijital erişim, dijital ticaret, dijital okuryazarlık, dijital etik, dijital hukuk, dijital sağlık ve dijital güvenlik olarak tanımlamıştır (Ribble, 2011). Bu çerçevede eğitimden ticarete kadar geniş bir alan içinde dijital vatandaşlık kendisine yer bulmaktadır. Aynı zamanda tüm işlemlerin dijital uygulamalar ile gerçekleştirilmesi dijital vatandaşlığın kendisine özel hukuki bir çerçevesinin olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle hak ve sorumluluk kapsamında vatandaşlık dijital platformlara göre yeniden tanımlanmaktadır.

Geniş bir alanda kendisine yer bulan dijital vatandaşlık boyutlarının toplumun gündelik yaşamında hangi uygulamalar ekseninde yer bulduğu önemlidir. Bu nedenle çalışmada dijital vatandaşlık; dijital iletişim, dijital haklar ve sorumluluklar, dijital erişim, dijital ticaret, dijital okuryazarlık, dijital etik, dijital hukuk, dijital sağlık ve dijital güvenlik boyutlarında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vatandaşlarına dijital ortamda sunduğu hizmetler ile birlikte analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu analizde dijital vatandaşlığın dokuz boyutunun içeriği ve işlevi çerçevesinde e-Devlet uygulamaları olan CİMER, İHBARWEB, KAYSİS, e-Beyanname, e-Kitap, VERBİS, UYAP UYAP, e-Nabız ve SİBERAY ile eşleştirilmiştir. Bu eşleştirme sonucunda Dijital iletişim başlığında CİMER, Dijital Haklar ve Sorumluluklar başlığında İHBARWEB, Dijital Erişim başlığında KAYSİS, Dijital Ticaret başlığında e-Beyanname, Dijital Okuryazarlık başlığında e-Kitap, Dijital Etik başlığında VERBİS, Dijital Sağlık başlığında e-Nabız, Dijital Hukuk başlığında UYAP ve Dijital Güvenlik başlığında SİBERAY analiz edilecektir. Çalışmada analizi gerçekleştirilen CİMER, KAYSİS, e-Beyanname, e-Kitap, VERBİS, UYAP ve e-Nabız uygulamalarına e-Devlet kanalından ulaşılmaktadır. Çalışmada analizi gerçekleştirilen diğer iki uygulama olan İHBARWEB ve SİBERAY uygulamalarına ilgili kurumların internet sitelerinden erişim sağlanmaktadır.

3.1.1. Dijital İletişim ve e-Devlet Uygulaması Olarak CİMER

Fert ve toplum arasındaki ilişkide iletişimin rolü önemlidir. Bu rol yaşanan çağ ve topluma göre farklı şekillerde gündelik yaşamda kendisine yer bulmuştur. İnsanların iletişim ihtiyacının temelinde “*kendini anlatmak, ifade etmek, karşısındakini anlamak, diğerlerini etkilemek ve ikna etmek arzusunun olduğu söylenebilir*” (Durul, 2020, s. 11). Günümüz dijital çağda ise dijital iletişim araçlarının çoğalması ve insanların bu araçları kullanarak birbirleriyle iletişim kurması dijital iletişimin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Ribble, dijital iletişimi elektronik bilgi alışverişi olarak tanımlamıştır (Ribble, 2011). Dijital iletişimde geleneksel iletişimden farklı olarak “*karşıdaki kişinin yüzünü görememe ve jest ve mimikleri kullanamama gibi durumlardan kaynaklanan farklılıklar söz konusudur*” (Mısırlı, 2021, s. 89). Geleneksel iletişimden önemli

ölçüde farklılaşan dijital iletişim devlet politikası çerçevesinde farklı bir politikayı gerekli kılmaktadır.

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi olan dijital iletişim, Türkiye’de e-Devlet uygulamalarından birisi olan CİMER ile hayat bulmaktadır. CİMER, Anayasa tarafından güvence altına alınan dilekçe ve bilgi edinme haklarının kullanımını kolaylaştırmak için oluşturulmuş dünyanın en büyük kamuoyu iletişim platformudur (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 50 Soruda CİMER). CİMER, “*devlet ve milletin birlikte yönetim politikalarını oluşturmasına*” olarak tanımlanmaktadır (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023, s. 85). Bu çerçevede CİMER’de istek, şikâyet, talep, bilgi edinme ve teşekkür gibi başlıklarda vatandaşlar dijital platformlar aracılığı ile görüşlerini devlete iletmektedir. Aynı zamanda CİMER’de yönetime katıl başlığında vatandaşlar devlet politikalarına ilişkin görüşlerini paylaşabilmekte veya proje fikirlerini sunabilmektedir. Bu nedenle CİMER sadece vatandaşların şikâyet ve taleplerini iletebileceği bir platform olmanın ötesinde onların “*devletin yürüttüğü her türlü politika hakkında görüşlerini iletebileceği ya da yeni bir politika önerisi sunabileceği katılımcı bir kamu yönetim enstrümanı olarak tasarlanmıştır*” (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023, s. 8). Dolayısıyla CİMER vatandaşın devlet kanalına iletişim anlamında ulaşabileceği ve her türlü sorununu aktarabileceği önemli bir dijital iletişim platformu olduğu ifade edilebilir.

CİMER şikâyet ve öneri dışında yönetime katıl unsuruyla vatandaşın ilgili politikalarda görüş sunmasını veya herhangi bir konuda projesini paylaşmasını sağlamaktadır. CİMER kanalı ile devlet ve millet arasındaki iletişim daha etkili, ekonomik, hızlı ve kolay olmaktadır. Vatandaş CİMER ile zaman ve mekân unsurlarına bağlı kalmadan dilediği şekilde devlete ulaşabilmektedir. Bu durum mesai saati, sıra bekleme, üst yöneticiye ulaşmadaki zorluklar veya sunduğu dilekçeye ilişkin süreci takip edememe gibi birçok unsuru dönüştürmektedir. Bu noktada devlet dijital uygulamalar ile vatandaşa kapılarını geleneksel iletişimden farklı bir şekilde 7/24 açmaktadır.

CİMER’de internet ile birlikte farklı iletişim kanalları olarak telefonla başvuru, mektup/faks ile başvuru ve şahsen müracaat kanalları yer almaktadır. Bu kanallardaki başvurular hukuki çerçevede gerçekleşmekte ve şeffaf bir şekilde süreç takip edilebilmektedir. Dolayısıyla devlet CİMER ile kendisini ulaşılabilir kılmakta ve vatandaşın her türlü talebini iletebileceği farklı iletişim kanallarını vatandaşa sunmaktadır. Bu durumun toplumdaki demokrasi kültürünü ve vatandaşlık bilincini artırdığı ifade edilebilir. Zira vatandaş talebini ilgili kanallar ile devlete ulaştırması ve devletin yapılan başvuruya geri dönüş yapma sorumluluğunun bulunması demokrasiyi ve katılımı etkilemektedir. Böylece CİMER’in vatandaşların yönetime dijital vatandaşlık perspektifi ile daha fazla katılmasını teşvik etmesi söz konusudur.

3.1.2. Dijital Haklar ve Sorumluluklar ve e-Devlet Uygulaması İHBARWEB

Geleneksel vatandaşlık dijital vatandaşlığa evrilmekle birlikte haklar konusu da dijital bir çerçevede anlam kazanmaktadır. Nitekim “*geleneksel hak ve sorumlulukların da benzer biçimde dijital hak ve özgürlüklere doğru dönüşümü kaçınılmaz bir olgu olarak ortaya çıkmıştır*” (Çuhadar, 2021, s. 226). Bu noktada dijital vatandaşlığın önemli bileşenlerinden birisi dijital haklar ve sorumluluklardır. Ribble, dijital haklar ve sorumluluk unsurunu dijital dünyada herkes için ortaya çıkan ihtiyaç ve özgürlük şeklinde ele almaktadır (Ribble, 2011). Dijital platformlarda dijital haklar ve sorumluluklar kapsamında kişisel verilerin korunması hakkı, bilgiye erişim ve iletişim hakkı, internet üzerinden şikâyet hakkı, kişisel hakların ihlal edilmemesi hakkı, özel hayatın gizliliğinin korunması hakkı ve internet yoluyla yönetime katılma hakkı gibi bazı haklar söz konusudur.

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi olan dijital haklar ve sorumluluklar, Türkiye’de ilgili kurumun kendi internet sitesinden hizmet veren İHBARWEB ile hayat bulmaktadır. Bilgi

Teknolojileri ve İletişim Kurumu İnternet Bilgi İhbar Merkezi (İHBARWEB) dijital ortamda işlenen suçlarla mücadele edilmesi amacıyla kurulmuştur (İHBARWEB, 2023). Bu suçların içinde intihara yönlendirme, çocukların cinsel istismarı, uyuşturucu madde kullanımı kolaylaştırma, sağlık için tehlikeli madde temini, müstehcenlik, fuhuş, kumar oynanması için yer ve imkân sağlama ve dezenformasyon yer almaktadır. Bu çerçevede İHBARWEB ile vatandaşlar dijital ortamda yapılan haksızlıklar veya işlenen suçlara ilişkin olarak sorumlu bir şekilde şikâyet hakkını kullanabilmektedir. Vatandaşlar web ortamında hem haklarını arayabilmekte hem de hakları konusunda bilgi edinme imkânını yakalamaktadır. İHBARWEB uygulaması çocuklara ayrı bir alan açmakta ve çocukları farklı kanallar ile bilinçlendirmektedir. İHBARWEB'in "güvenli çocuk" başlığında çocuklara özel dijital içerikler Hacivat ve Karagöz gibi karakterler ile üretilmekte ve çocuklara özel dijital aktiviteler yer almaktadır. Bu çerçevede çocukların dijital kültüre sağlıklı bir şekilde entegre edilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla İHBARWEB çocuklar ile birlikte vatandaşların haklarını bilmesi ve haklarını bilinçli şekilde aramasının demokrasi kültürünün alanını genişletmesine neden olduğu ifade edilebilir.

3.1.3. Dijital Erişim ve e-Devlet Uygulaması KAYSİS

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi dijital erişimdir. Dijital vatandaşlığın temel anahtarı olan dijital erişim "*Ribble ve Bailey'e göre çevrimiçi topluluklara tam katılım için önemli bir bileşendir ve kolay, güvenilir internet erişimi olan veya hiç erişimi olmayan kişiler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır*" (Telli, 2021, s. 59). Dolayısıyla dijital erişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için kişinin internete erişim imkânının olması ve kullandığı internetin güvenilir olması gerekmektedir. Tüm bu unsurların sağlanması durumunda toplum üyelerinin dijital beceri ve dijital okuryazarlık çerçevesinde dijital araçlar ile topluma katılması dijital erişim ile gerçekleşmektedir.

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi olan dijital erişim, Türkiye'de e-Devlet uygulamalarından birisi olan Elektronik Kamu Bilgi Yönetim Sistemi (KAYSİS) ile hayat bulmaktadır. KAYSİS farklı e-Devlet işlemlerini tek çatı altında birleştirmektedir. KAYSİS ile kamu kurum ve kuruluşların iletişim ve yönetim bilgilerine, teşkilat yapılarına, sundukları hizmetlere, hizmette kullanılan tüm belgelere ve bu hizmetlerin değerlendirilmesine ilişkin verilere ulaşılmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2023). KAYSİS üzerinden kamu kurumları tek merkezden bilgi yönetimini gerçekleştirilerek tüm kamu kurumları sisteme entegre edilmektedir. Böylece KAYSİS ile e-Devlet uygulamaları tek merkezden yönetilmektedir.

Kamu hizmetleriyle ilgili süreçlerin mevzuata uygun olarak yürütülmesi, işleyişin kayıt altına alınarak raporlanması, vatandaşın her türlü işleme KAYSİS aracılığıyla ulaşması ve devletin elektronik ortamda sunduğu hizmetlere erişim imkânı KAYSİS uygulamasını dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi olan dijital erişim unsurunda önemli bir yere taşımaktadır. KAYSİS ile hem hizmet verenler hem de hizmet alanlar ilgili dokümanlara her yerden doğru, güvenilir ve hızlı bir şekilde erişmektedir. Zira KAYSİS ile birlikte kamu hizmetlerine daha kolay, daha hızlı ve farklı dijital kanallardan erişim sağlanmaktadır. Ayrıca KAYSİS vatandaşın ilgili mevzuatlar hakkındaki istek, görüş ve önerilerini almaktadır. Dolayısıyla KAYSİS ile birlikte devletin sunduğu kanallara dijital ortamdaki erişebilen vatandaşlar kamu kurumlarının işleyişi hakkında bilgi sahibi olmakta ve ilgili evrakları sistemden anlık takip edebilmektedir. Böylece KAYSİS'in vatandaşların daha katılımcı ve bilinçli olmaları noktasında tüm dijital iletişim kanallarını açık tutarak demokrasi kültürünü artırdığı ifade edilebilir.

3.1.4. Dijital Ticaret ve e-Devlet Uygulaması e-Beyanname

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi dijital ticarettir. Dijital çağda her uygulama gibi ticaret de dijital platformlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Rible ve Bailey dijital ticareti “çevrimiçi ortamda ürünlerin alım ve satımı” şeklinde tanımlamışlardır (Türk, 2021, s. 107). Dijital ticaret genellikle e-ticaret olarak kavramsallaştırılmaktadır. Dijital ticaret malların alım satımı ile birlikte e-ticaretteki hizmet unsurlarını da içine almaktadır. Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi olan dijital ticaret, Türkiye’de e-Devlet uygulamalarından birisi olan e-Beyanname ile hayat bulmaktadır. e-Beyanname Gelir İdaresi Başkanlığınca hayata geçirilen ve başkanlık tarafından belirlenen prosedürlere uygun olarak elektronik ortamda hazırlanarak vergi dairesine internet ortamında verilebilen tüm dijital işlemleri kapsamaktadır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2023). Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından e-Beyanname sürecine ilişkin tüm adımlar detaylı bir bilgilendirme ile vatandaşların hizmetine açılmıştır. Beyannamelerin elektronik ortamda gönderilmesinin zorunlu kılınması; beyanname ile bürokratik işlemlerin daha kolay ve hızlı hale gelmesine ve kamu kurumlarının üzerindeki iş yükünün azalmasına neden olmuştur. Ayrıca e-Beyanname ile vergi denetiminin tek çatı altında toplanarak vergi denetiminde etkinlik getirilmiştir. Böylece vatandaşlar e-Beyanname ile dijital ortamda işlem yapma bilinci ve yeterliliğine sahip olarak verilerinin gizliliğini koruyabilmektedir. Ticaret işlemlerinin kolay ve hızlı şekilde gerçekleştirilmesi, işlemlerin şeffaf şekilde denetime açık olarak yürütülmesi ve ticaretin daha etkili ve güçlü işlemesi noktasında e-Beyanname uygulaması önemlidir.

3.1.5. Dijital Okuryazarlık ve e-Devlet Uygulaması e-Kitap

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi dijital okuryazarlıktır. Ribble, dijital okuryazarlığı teknolojiyi öğrenme ve öğretme süreci ve teknolojinin kullanımı olduğunu ifade etmektedir (Ribble, 2011). Dijital okuryazarlık dijital araçları kullanarak bilgiyi elde etmedir. Bu bilginin eleştirel bir süzgeçten geçirilmesinde ise teknoloji okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, eleştirel okuryazarlığı ve bilgi okuryazarlığı etkili olmaktadır. Bu çerçevede dijital okuryazarlık; dijital platformlardaki içerikleri bulma, değerlendirme, eleştirel bir perspektifle yorumlama ve içerik üretiminin nasıl gerçekleşeceği gibi tüm sürecin etkili ve verimli bir şekilde yönetilmesidir.

Dijital okuryazarlık sosyal ve duygusal becerileri kapsamından dolayı farklı kavramlar ile etkileşim halindedir. Dijital okuryazarlık “kullanıcıların dijital ortamda etkin şekilde çalışabilmeleri için gerekli olan karmaşık, bilişsel, sosyolojik ve duygusal becerileri içermektedir” (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2022, s. 14). Bu nedenle dijital okuryazarlık teknoloji okuryazarlığı ile yakın bir ilişkiye sahiptir. Teknoloji okuryazarlığı ise medya okuryazarlığı, eleştirel okuryazarlığı ve bilgi okuryazarlığı becerilerini kapsamaktadır. Ayrıca teknoloji okuryazarlığı “eleştirel düşünme ve değerlendirme, e-Güvenlik ve kültürel ve sosyal anlayış becerilerini de içine almaktadır” (Göksün, 2012, ss. 13-15). Dolayısıyla dijital okuryazarlık hem teknik bilgiyi kapsamakta hem de bu teknik bilginin doğru kullanılması noktasında bazı becerileri içine almaktadır.

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi olan dijital okuryazarlık, Türkiye’de e-Devlet uygulamalarından birisi olan e-Kitap uygulaması ile hayat bulmaktadır. e-Kitap uygulaması Kültür ve Turizm Bakanlığı ve e-Devlet altyapısı üzerinden sunulmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023a). e-Kitap uygulamasında Edebiyat, Halk Bilimi, Halk Kütüphaneleri, Kültür, Kültürel Miras, Kütüphanecilik Çalışmaları, Sanat, Tanıtım Eserleri, Tarih ve Son Eklenen Kitaplar sekmeleri bulunmaktadır. Ayrıca Bakanlık tarafından “e-Kitabım” ve “Etkin Kütüphane” mobil uygulamaları hizmete sunulmuştur. “e-Kitabım” mobil uygulaması ile okurlara ücretsiz kitap okuma deneyimi sunulmaktadır. Uygulama ile kitaplar okuma listesine eklenmekte, seçilen kitaba ilişkin benzer

kitaplar önerilmekte ve kitaba kalındığı yerden okuma fırsatı sunulmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023b). “Etkin Kütüphane” mobil uygulaması ile de en yakın Halk Kütüphaneleri’nin konum ve iletişim bilgilerine ulaşılmakta, katalog taraması yapılmakta ve yayınlar rezerve edilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023c). Vatandaşlara dijital çağa uygun bir şekilde bilgiye ulaşma ve veriyi tarama noktasında daha bilinçli bir toplumun ortaya çıkmasında e-Kitap uygulamasının önemli olduğu ifade edilebilir.

3.1.6. Dijital Etik ve e-Devlet Uygulaması VERBİS

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi dijital etik yaklaşımıdır. “*Ribble ve Bailey’e göre dijital etik, davranış ve prosedürün elektronik standartlarından oluşmaktadır*” (Elçi ve Sarı, 2016, s. 89). Dijital etik kavramı bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplumun her kesimi tarafından daha fazla kullanılması sonucunda ortaya çıkmıştır. Dijital etik toplumsal yaşamda ortaya çıkan ihtiyaç ve problemlere çözüm olarak kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla toplumsal yaşamda ortaya çıkan birçok kural ve prosedür dijital platformlar için de geçerli olmakta ve her dijital platforma göre bu kurallar farklılaşabilmektedir. Bu çerçevede öncelikle dijital platformlardan paylaşılan içeriğin yasal olması ve başkalarının haklarını gözetecek şekilde paylaşılması dijital etik yaklaşımının temel önceliğidir. Dijital etik kapsamında kişisel verilerin ihlali, bilginin doğruluğu, fikri mülkiyet hakları, intihal, akademik usulsüzlük, erişilebilirlik ve ifade özgürlüğü başlıkları yer almaktadır. Ancak dijital etik kapsamında kişisel verilerin ihlali özel bir başlık açılması gereken bir konudur.

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi olan dijital etik, Türkiye’de e-Devlet uygulamalarından birisi olan VERBİS ile hayat bulmaktadır. Veri Sorumluları Sicil Bilgi Sistemi (VERBİS) kişisel verilerin işlenmesine ilişkin kuralları ve prosedürleri kapsamaktadır. VERBİS; kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin, kişisel veri işlemeye başlamadan önce kayıt olmaları gereken ve işlemekte oldukları kişisel veri ile ilgili kategorik bazda bilgi girişi yapacakları bir kayıt sistemidir (VERBİS, 2023). Kayıt işlemi sonrasında veri işleme faaliyetlerine ilişkin bilgiler ilgili görevliler tarafından sisteme işlemektedir. Böylece veri sorumlularının kanunda belirtilen bilgileri kamuya açık bir biçimde ve şeffaf olarak işlemlerini gerçekleştirmesinin yolu açılmıştır. Veri bildirimini yapılmaması veya eksik ya da hatalı yapılması durumunda VERBİS kapsamında yaptırım söz konusudur.

VERBİS, Kişisel Verileri Koruma Kurumu tarafından verilen bir hizmettir. Bu nedenle VERBİS’e temel olacak uygulamalar Kişisel Verileri Koruma Kurumu tarafından farklı bilgilendirme kanalları ile kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Bu çerçevede ilgili kurumun e-Devlet üzerinden başvuru alan şikâyet modülü bulunmaktadır. Bu modülün nasıl kullanılacağına ilişkin “KVKK Şikâyet Modülü Kılavuzu” bulunmaktadır. Böylece kişilik hakları ihlali söz konusu olduğunda vatandaşlar şikâyet modülü sayesinde hızlı ve kolay bir şekilde şikâyetlerini oluşturabilmektedir. Ayrıca “Kişisel Verileri Koruma Kurumu”nun internet sitesinde veri ihlalleri kamuoyu ile düzenli bir şekilde paylaşılmaktadır. Vatandaşların bu duyuruları takip ederek veri ihlali yapan şirketlerin kamuoyunda daha fazla yer bulmaları hususunda etkili adımlar atması, bu ihlallerin sayısını azaltacağı ve vatandaşın bu konuda önemli bir kamuoyu baskısı oluşturabileceği ifade edilebilir. Dolayısıyla kişisel verilerin ihlalinin devlet tarafında takip edilmesi, veri ihlali olması durumunda e-Devlet kanalıyla şikâyet edilebilmesi ve veri ihlali yapan şirketlerin kamuoyu ile düzenli bir şekilde paylaşılması; vatandaşların haklarını aramasında ve bilinçli bir kamuoyunun ortaya çıkmasında VERBİS uygulaması önemlidir.

3.1.7. Dijital Hukuk ve e-Devlet Uygulaması UYAP

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi olan dijital hukuktur. “*Rible ve Bailey dijital hukuk kavramını teknoloji kullanımını düzenleyen yasal haklar ve kısıtlamalar şeklinde tanımlamışlardır*” (Doğan, 2021, s. 204). Dijital hukuk devlet ve vatandaşın dijital çağda değişen sorumluluk ve yükümlülüklerinin dijitalleşmesi sonucunda şekillenmiştir. Dijital hukuk kapsamında korsan yazılım ve dijital ürün sorunu, kimlik hırsızlığı sorunu, bilgisayar yoluyla yapılan her türlü sorunlu işlem, terörist faaliyetleri, çocuk pornografisi, kişisel verilerin kötüye kullanılması ve dijital hakların ihlal edilmesi başlıkları yer almaktadır.

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi olan dijital hukuk, Türkiye’de e-Devlet uygulamalarından birisi olan UYAP ile hayat bulmaktadır. Dijital hukuk boyutunda e-Devlet uygulaması olan UYAP uygulaması önemlidir. Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) Adalet Bakanlığı’nın merkez ve taşra teşkilatıyla birlikte tüm ilgili kurumların donanım ve yazılım olarak iç otomasyonu ve bilgi otomasyonu sistemleri ile kurumlar arasında entegrasyonu sağlayan bir bilişim sistemidir (UYAP, 2023). UYAP e-Dönüşüm sürecinde kendisini e-Adalet anlayışıyla konumlandırmıştır. UYAP ile her türlü yargısal, idari ve denetim faaliyetleri yürütülmekte, yargı ve destek birimleri arasında elektronik ortamda entegrasyon sağlanmaktadır. Uygulama ile belgelerin son hali güvenli bir şekilde veri tabanında saklanarak yetkisiz erişimler engellenmektedir. Vatandaş boyutunda ise Adli Sicil Bilgi Sistemi’nden sabıka kayıtları, Merkezi Nüfus İdare Sistemi (MERNİS) ile nüfus kayıtları ve Adres Kayıt Sistemi’nden adres kayıtları, Emniyet Teşkilatı İç Otomasyon (POLNET) ile ehliyet kayıtları ve Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) ile tapu ve kadastro kayıtları hızlı, güvenli, güncel ve kolay bir şekilde alınabilmektedir. Böylece UYAP ile elektronik ortamda denetim şeffaflaşmakta, yazışmalar güvenli ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilmekte ve bu durum hizmetin kalitesini artırmaktadır. Ayrıca UYAP ile davaya ilişkin delillerin hızlı ve sağlıklı bir şekilde toplanması ve davaların daha hızlı sonuçlanması ile birlikte hukuki işlemlerde ortaya çıkacak mağduriyetlerin azaltılması da hedeflenmektedir. Dolayısıyla hukuki süreçlerin daha şeffaf, hızlı ve takip edilebilir bir şekilde gerçekleşmesine imkân sağlayan UYAP uygulamasının toplumsal tabana yayılması sonucunda daha demokratik bir toplumun ortaya çıkacağı ifade edilebilir.

3.1.8. Dijital Sağlık ve e-Devlet Uygulaması e-Nabız

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi dijital sağlıktır. Dijital sağlık “*dijital teknoloji dünyasında fiziksel ve psikolojik açıdan sağlıklı olma durumudur*” (Ribble, 2011, s. 38). Dijital sağlık dijital sağlık teknolojilerinin toplumsal yaşamda kullanılması sonucunda şekillenmiştir. Zira sağlığa ilişkin veri analiz etme kapasitesinin artması, mobil ve giyilebilir teknolojilerin gelişmesi ve kişisel sağlık uygulamalarının hayata geçmesi sonucunda dijital sağlık yaklaşımı toplumsal yaşamda daha fazla karşılık bulduğu ifade edilebilir. Aynı zamanda dijital teknolojiler vasıtasıyla saptanan çeşitli hastalıklar dijital sağlık boyutunun daha fazla kullanılmasını beraberinde getirmiştir.

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi olan dijital sağlık, Türkiye’de e-Devlet uygulamalarından birisi olan e-Nabız ile hayat bulmaktadır. e-Nabız kişisel sağlık bilgilerinin yönetilebildiği kişisel sağlık sistemidir. Bu uygulama ile kişi randevu oluşturabilmekte, tahlillerine ulaşabilmekte ve koyulan tanıyı görebilmektedir (e-Nabız, 2023). Uygulama ile birlikte kişinin izni doğrultusunda uyku takibi ve nabız gibi verilerin de ilgili doktor tarafından ulaşılmasına imkân tanınmaktadır. Dolayısıyla sağlık alanında e-Nabız uygulamasının önemli bir veri kaynağı olduğu ifade edilebilir. Halk sağlığını korumada, mevcut risklerin hızlı bir şekilde yönetilmesi ve kontrol

altına alınmasında, daha etkili ve verimli bir sağlık hizmetinin sunulmasında e-Nabız uygulaması önemlidir.

3.1.9. Dijital Güvenlik ve SİBERAY

Dijital güvenlik kişinin toplumsal yaşamda karşılaştığı problemlerin dijital dünyaya yansımalarıdır. Bu nedenle dijital güvenlik “*dijital ortamda güvenliği sağlamak için alınması gereken önlemlerdir*” (Ribble, 2011, s. 27). Dijital güvenlik yaklaşımı kişinin dijital platformlarda daha bilinçli ve dikkatli hareket etmesini incelemektedir. Dolayısıyla dijital güvenliğin merkezinde dijital kimliğin korunması yer almaktadır. Bu noktada kişisel verilerin ihlali nedeniyle dijital kimliğin korunmasında kişinin önemli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır.

Dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi olan dijital güvenlik, Türkiye’de ilgili kurumun kendi internet sitesinden hizmet veren SİBERAY ile hayat bulmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı tarafından kurulan SİBERAY siber suçlarla mücadelede aktif bir rol oynamaktadır (SİBERAY, 2023). Projenin temel amacı kullanıcılara güvenli internet kullanımı için yol göstermektir. SİBERAY hem kişiye hem de topluma zarar verecek her türlü siber suçlara karşı kişide bir bilinç oluşturmaktadır. SİBERAY siber güvenlik başta olmak üzere interneti güvenle kullanma, teknoloji bağımlılığı ve sosyal medya kullanımı başlıklarında çeşitli bilinçlendirme faaliyetleri yürütmektedir.

SİBERAY teknolojiyi güvenli, faydalı ve etkili bir şekilde kullanmaya yönelik çeşitli adımlar atmaktadır. SİBERAY TRT Çocuk’ta “Ekip SİBERAY” çizgi filmi ile çocuklara ulaşmaktadır. Gençler ile TEKNOFEST ve çeşitli bilim ve kültür festivalleriyle iletişime geçmektedir. Dolayısıyla cep telefonu bağımlılığı, teknoloji bağımlılığı, güvenli internet, siber dünyada zaman yönetimi ve kişisel verilerin korunması gibi başlıklarda SİBERAY özellikle çocuk ve gençlere odaklanmaktadır. Ayrıca SİBERAY güncel dolandırıcılık olaylarını paylaşarak tüm vatandaşların daha dikkatli olmalarını sağlamaktadır. Dolayısıyla SİBERAY projesinin güvenli internet, siber zorbalık, internet dolandırıcılığı ve teknoloji bağımlılığı unsurlarında vatandaşların daha bilinçli olmalarına katkı sağladığı ifade edilebilir.

4.Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çalışmada dijital vatandaşlığın dokuz boyutu ve e-Devlet uygulamaları anlamlı bir örüntü ile eşleştirilerek e-Devlet uygulamalarının toplumsal yaşamdaki etkisi analiz edilmiştir. Bu eşleştirmenin yapılmasının temel nedeni dijital vatandaşlığın gündelik yaşamda e-Devlet uygulamaları ile hayat kazandığını vurgulamaktır. Bu nedenle çalışmada dijital vatandaşlığın dokuz boyutu ve e-Devlet uygulaması arasındaki ilişki kavramsal bir çerçevede incelenmiştir. Dijital vatandaşlığın boyutları ve e-Devlet uygulamaları arasındaki ilişki bazı araştırmalar tarafından ele alınmıştır. Bir araştırmada dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi olan dijital sağlık unsurunda e-Nabız uygulaması incelenmiştir (Demir & Karaca, 2022). Diğer bir çalışmada dijital vatandaşlığın dokuz boyutundan birisi olan dijital iletişim unsurunda CİMER uygulaması analiz edilmiştir (Dede, 2024). Ancak dijital vatandaşlığın dokuz boyutu ve e-Devlet uygulamalarını bütüncül olarak eşleştiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca bu çalışmanın temel vurgusu olan dijital vatandaşlığın dijital uygulamalar ile alanını genişleterek demokrasi kültürüne katkı yaptığı hususu bazı araştırmalar tarafından dile getirilmiştir. “Pasif Paydaş Olarak Vatandaşın E-İletişim ile Aktif Paydaşa Dönüşümü: CİMER Uygulaması Örneği” isimli çalışmada CİMER e-İletişim başlığında ele alınmış ve CİMER uygulamasının vatandaşı yönetime katılma noktasında pasif durumdan aktif duruma geçirdiğini vurgulanmıştır (Durmuşoğlu & Genel, 2022). Bu araştırmaya göre vatandaşlar dijital iletişim kanalı olan CİMER’i kullanarak devletin politikalarına e-katılım yolu ile görüşlerini bildirmesi sonucunda aktif vatandaş olarak demokrasi kültürünün alanını

genişletmektedir. Bu makalede de e-Devlet uygulamalarını kullanan vatandaşların daha bilinçli ve katılımcı olması noktasında demokrasi kültürünü arttırdığı vurgulanmıştır.

Bu çalışmada dijital vatandaşlığın dokuz boyutu ve e-Devlet uygulamaları arasında yapılan eşleştirme sonucunda; dijital iletişim başlığında CİMER, Dijital Haklar ve Sorumluluklar başlığında İHBARWEB, Dijital Erişim başlığında KAYSİS, Dijital Ticaret başlığında e-Beyanname, Dijital Okuryazarlık başlığında e-Kitap, Dijital Etik başlığında VERBİS, Dijital Sağlık başlığında e-Nabız, Dijital Hukuk başlığında UYAP ve Dijital Güvenlik başlığında SİBERAY analiz edilmiştir. Bu eşleştirmeler ile birlikte çalışmada dijital vatandaşlığın temel ilkelerinin toplumsal yaşamda uygulanabilirliği ve bu uygulamaların daha bilinçli kullanılması durumunda daha katılımcı ve demokratik bir toplumun ortaya çıkabileceği vurgulanmıştır. Zira ancak haklarını bilen ve hukuki bir şekilde arayan bir vatandaş daha güçlü bir toplumun ortaya çıkmasında aktör olabilir. Bu noktada e-Devlet uygulamaları önemlidir.

e-Devlet uygulamaları hem kamu hizmeti alan hem de kamu hizmeti veren kişiler tarafından kullanılmaktadır. Bu nedenle uygulamaların bilinçli bir şekilde kullanılması sonucunda ortaya çıkan talepler daha kaliteli bir hizmet ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla vatandaşların bu uygulamaları bilinçli bir şekilde kullanması demokrasi kültürünün dijital platformlar ile birlikte daha güçlü bir şekilde toplumda var olmasını beraberinde getirmektedir. Çalışmada analizi yapılan e-Devlet uygulamaları dijital vatandaşlığın erken yaşta öğrenilmesi ve benimsenmesi noktasında özellikle gençler ve çocuklar için önemlidir. Bu nedenle gençler ve çocukların e-Devlet uygulamalarına daha kolay ve hızlı bir şekilde erişmeleri için özel bir iletişim politikası geliştirilebilir. Zira bir uygulama ancak toplum tarafından benimsenerek içselleştirilmesi durumunda toplumsal fayda üreteceği için çalışmada analizi gerçekleştirilen e-Devlet uygulamalarının muhatabı olduğu her bir gruba özel bir iletişim politikası oluşturulabilir.

5. Kaynakça

- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2022). Türkiye’de dijital dönüşüm ve dijital okuryazarlık. <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/arastirma-raporlari/tu-rkiyede-dijital-do-nu-s-u-m-ve-dijital-okuryazarlik.pdf> adresinden 27 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2023). Kamu yönetiminde bir dönüşümün hikayesi: CİMER. <https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/kamu-yonetiminde-bir-donusumun-hikayesi-cimer.pdf> adresinden 15 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2023). 50 soruda CİMER. <https://www.cimer.gov.tr/50sorudacimer.pdf> adresinden 15 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (2023). KAYSİS projesi. <https://cbddo.gov.tr/projeler/kaysis/> adresinden 27 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Çuhadar, C. (2021). Dijital haklar dijital haklar ve sorumluluklar. A. Kurt & F. Odabaşı (Ed.), *Pandemi döneminde sınanan dijital vatandaşlık* içinde (ss. 221-244). Anı.
- Çolakoğlu, H. (2015). Antik Yunan ve Platon’da cinsiyet sorunu. *Atatürk İletişim Dergisi* (9), 223-229.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2023). Sık sorulan sorular. https://intvrg.gib.gov.tr/sss_ebyn_tr.html adresinden 15 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.

- Göksün, D. (2021). Dijital okuryazarlık. A. Kurt & F. Odabaşı (Ed.), *Pandemi döneminde sınan dijital vatandaşlık* içinde (ss. 1-26). Anı.
- Güllüpinar, F. (2012). Eşitsizlik ve toplumsal tabakalaşma açısından vatandaşlık üzerine sosyolojik bir analiz. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 67(1), 81-109. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002239
- Durmuşoğlu, T., & Genel Z. (2022). Pasif paydaş olarak vatandaşın e-İletişim ile aktif paydaşa dönüşümü: CİMER uygulaması örneği. *Denetim Dergisi* 13 (24), 70-90.
- Dede, A. (2024). Dijital iletişim, dijital vatandaşlık, dijital yönetim ve CİMER. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (4), 1-11.
- Demir, K., & Karaca, O. (2022). Dijital sağlık. A. Kurt & F. Odabaşı (Ed.), *Pandemi döneminde sınan dijital vatandaşlık* içinde (ss. 27-76). Anı.
- Doğan, E. (2021). Dijital hukuk. A. Kurt & F. Odabaşı (Ed.), *Pandemi döneminde sınan dijital vatandaşlık* içinde (ss. 203-220). Anı.
- Durul, S., S. (2020). İletişim nedir? İletişimin işleyişi, boyutları ve özellikleri. E. Yüksel (Ed.), *Bütün yönleriyle sağlık İletişimi* içinde (ss. 11-31). Literatürk Academia.
- Esendemir, Ş. (2008). *Türkiye’de ve dünyada vatandaşlık*. Birleşik.
- e-Nabız (2023). Hakkımızda. <https://enabiz.gov.tr/> adresinden 15 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Elçi, A., C., & Sarı, M. (2016). Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programına yönelik öğrenci görüşlerinin dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25 (3), 87-102.
- İçişleri Bakanlığı, (2023). KADES uygulaması. <https://www.icisleri.gov.tr/kadin-destek-uygulamasi-kades>. adresinden 27 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- İHBARWEB (2023). Hakkımızda. <https://www.ihbarweb.org.tr/> adresinden 15 Aralık 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Kadioğlu, A. (2012). *Vatandaşlığın dönüşümü*. Metis.
- Kişisel Verileri Koruma Kurumu (2023). VERBİS sık sorulan sorular. <https://verbis.kvkk.gov.tr/> adresinden 27 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Kişisel Verileri Koruma Kurumu (2023). KVKK şikâyet modülü kılavuzu, <https://kvkk.gov.tr/SharedFolderServer/CMSFiles/1624cbad-5ea1-4d73-8519-4a4835eebdb3.pdf> adresinden 27 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023a). e-Kitap. <https://ekitap.ktb.gov.tr/> adresinden 27 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023b). EKitabım. <https://mobil.ktb.gov.tr/App/platform/1/Detail/49> adresinden 17 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023c). Etkin kütüphane. <https://mobil.ktb.gov.tr/App/platform/1/Detail/44> adresinden 5 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.

- Mısırlı, Ö. (2021). Dijital iletişim. A. Kurt & F. Odabaşı (Ed.), *Pandemi döneminde sınan dijital vatandaşlık* içinde (ss. 87-95). Anı.
- Özer, M., A. (2017). Yönetişimden dijital yönetime: paradigma değişiminin teknolojik boyutu. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6 (16), 457-479.
- Ribble, M. (2011). *Digital citizenship in schools*. International Society for Tecnology in Education.
- SİBERAY (2023). Tanıtım. <https://www.siberay.com/> adresinden 15 Aralık 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Şan, M., K., & Koç, A., K. (2021). Vatandaşlık ve çok kültürlü yurttaşlığın dönüşümü. F. Çakı (Ed.), *21. yüzyılda kalkınmaya yeniden bakış* içinde (ss. 287-303). Nobel.
- Telli, E. (2021). Dijital erişim. A. Kurt & F. Odabaşı (Ed.), *Pandemi döneminde sınan dijital vatandaşlık* içinde (ss. 27-45). Anı.
- Topçuoğlu, A. (2012). Modern hukuk ve İslam'da vatandaşlık kavramının hukuki temeli. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16 (3), 185-216.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (2023). KAYSİS projesi. <https://cbddo.gov.tr/projeler/kaysis/> adresinden 15 Aralık 2023 tarihinde erişilmiştir.
- UYAP (2023). Hakkımızda. <https://vatandas.uyap.gov.tr/main/vatandas/index.jsp> adresinden 15 Aralık 2023 tarihinde erişilmiştir.
- VERBİS (2023). Hakkımızda. <https://verbis.kvkk.gov.tr/> adresinden 27 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.